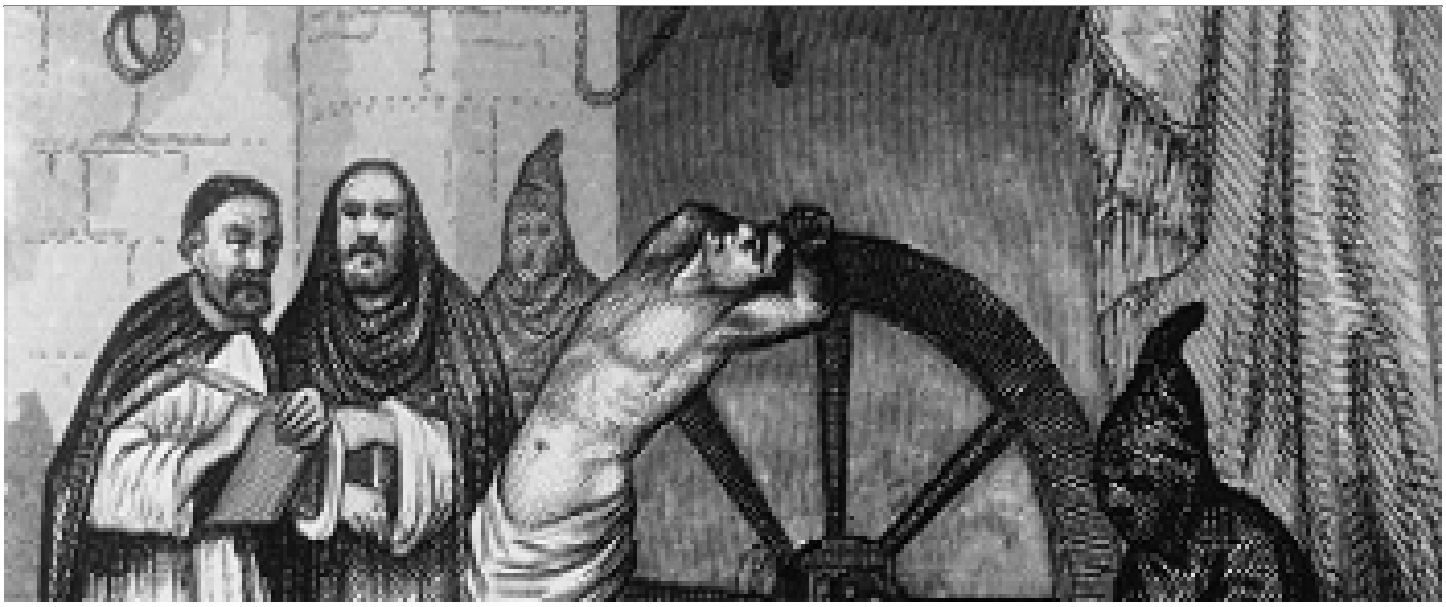

Catalunya, bressol de la caça de bruixes a Europa

Autor: Sílvia Marimon
Data de publicació: 26-04-2021

Pau Castell demostra amb documents inèdits que la persecució contra la fetilleria va ser dura i molt intensa als segles XV i XVI, sobretot als Pirineus. Article de Na Sílvia Marimon per al diari Ara del 24 de gener del 2016.

Catalunya va ser especialment precoç perseguint bruixes a principis del segle XV. Les autoritats locals, sobretot als Pirineus, van treballar amb ganes per enviar a la foguera els membres d'una suposada secta diabòlica que feien servir ungüents fabricats amb greix de voltors, sang de ratpenats i infants lactants; volaven dalt de cavalls i someres; adoraven el Diable o boc de Biterna, i entraven de nit a les cases per ofegar els infants. "La precocitat, intensitat i duresa de la persecució a Catalunya no troba paral·lel en la resta de territoris peninsulars", assegura l'historiador Pau Castell. "La primera legislació específica documentada a Europa contra el crim de bruixeria és catalana. La van firmar el 1424 els senyors de la vall d'Àneu i el comte de Pallars, Arnau Roger IV", afegeix. Aquest historiador ha investigat arxius d'arreu d'Europa durant deu anys per documentar una tesi doctoral, Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI), Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI) que aviat es publicarà en forma de llibre. Detalla 300 casos de dones, amb noms i cognoms, jutjades entre el 1400 i 1600. "N'hi ha molts més casos, però aquests són els documentats. A partir del segle XVII la cacera va ser molt més intensa. Només a principis del XVII hi va haver tres mil acusades", detalla Castell.

Castell argumenta, al llarg de la tesi, que la majoria de judicis no van ser iniciativa de la Inquisició -com durant anys van defensar molts historiadors-, sinó de les autoritats locals instigades per la pressió popular. A la tesi, documenta el canvi de mentalitat que va fer possible la vitatilitat de la cacera de fetilleres al Principat.

Un complot diabòlic. La població reclamava a l'autoritat "purgar la terra"

Catalunya va ser precoç perseguint fetilleres i ho va ser, en molts casos, perquè així ho demanaven els mateixos veïns després de perdre bestiar, collites o fills. El 1577 van ser els veïns els que van demanar a les autoritats del marquesat de Pallars que castiguessin i "purguessin la terra de tants enormes delinqüents". Desesperats, asseguraven que les morts de criatures i animals eren causades per gent "malèfica". Si abans del segle XIII eren esperits malèfics els que entraven de nit a les cases per oprimir el pit dels infants, a partir del 1300 el mal va deixar de ser eteri per convertir-se en una dona real. "En paral·lel als canvis en l'àmbit de la teologia i la pràctica inquisitorial, es va estendre la noció de complot diabòlic entre la població", explica Castell.

Els pics de persecució coincideixen amb els episodis més durs de fam. Es buscaven responsables i es trobaven. "Molts metges també van contribuir a blasmar i estendre la sospita sobre les dones que tradicionalment havien tingut cura de la salut dels seus veïns", afegeix l'historiador.

Dones que blasfemen. La fama i els rumors desencadenaven els judicis

Es parla de bruixes perquè la majoria d'acusades van ser dones: "Només un 10% són homes", assegura Castell. "La documentació que he trobat també demostra la importància de la fama i la murmuració a l'hora d'identificar una suposada bruixa", afegeix. Qualsevol dona podia ser assenyalada: hi ha acusades joves, velles, solteres, casades, mares, àvies... Una dona podia començar a tenir fama de bruixa només pel fet de blasfemar, maleir o tenir un comportament considerat conflictiu per la comunitat.

El 1516 en el judici contra Margarida Guitarda de Llagunes, un dels testimonis assegurava que l'acusada havia blasfemat i amenaçat quan els seus veïns havien fet passar els porcs pels seus camps de blat. "Hi va haver nores que van acusar sogres, fills contra madrastres o criats que van assenyalar els amos", detalla Castell. Un cop esclatava la psicosi, les acusacions també eren armes que sovint s'utilitzaven en els conflictes entre veïns. "Podia ser una arma de doble tall, perquè sovint a les acusades se'ls preguntava qui eren els seus còmplices i elles assenyalaven als testimonis de l'acusació", detalla l'historiador.

En el judici del 1499 contra Maria Tomassa d'Encamp, l'acusada va acabar inculpant na Riba i na Armengoua, veïnes del poble i testimonis clau de l'acusació. El dia de l'execució, però, se'n va retractar i va confessar que ho havia dit amb "mala voluntat". La paranoia era tan gran que moltes comunitats van renunciar a totes les garanties legals i, per tant, als seus drets per facilitar la repressió contra les bruixes.

Les proves. Tenir marques singulars o no tenir pèl a les aixelles

Provar la bruixeria, si el principal element de l'acusació era la fama i els rumors, era complicat. "Les irregularitats comeses durant els judicis portarien lletrats com l'inquisidor castellà Francisco Vaca a qualificar de "burla" els processos per bruixeria incoats per les autoritats seglars catalanes", destaca Castell. Després dels interrogatoris, es buscaven senyals al cos. La pallaresa Margarida Rugall, que va ser jutjada el 1548, va negar les acusacions però li van trobar dos senyals, un a l'espatlla dreta i l'altre a l'espatlla esquerra, i una altra prova definitiva: no tenia pèl a les aixelles.

Una de les tortures que s'aplicava

Sovint, després d'aquest peritatge judicial, arribaven els interrogatoris amb turment. Les formes més habituals en els judicis per bruixeria a Catalunya eren l'estrep de corda o estrepada -es penjava l'acusada pels canells amb les mans lligades a l'esquena- i el turment de polze -també se l'alçava amb la corda però pel polze-. "Les actes dels judicis posen en relleu l'obstinació del tribunal, que aniria estovant gradualment la resistència de l'acusada amb els turments", detalla Castell. Les sentències podien ser assots, bandeig i galeres. "Quasi tots els judicis, però, acaben amb una condemna a mort. La persona culpable era ofegada a la força i posteriorment cremada. En alguna ocasió també es troben referències a l'esquarterament", afegeix.

Nissagues de bruixes. La fama perviu durant més de 400 anys

La fama i els rumors sobre bruixeria no van morir al segle XVII ni al XVIII. Castell va fer moltes entrevistes en diferents poblacions pirinenques i va constatar que fins al segle passat encara s'assenyalaven algunes cases perquè la dona que hi vivia era bruixa. El més inquietant és que els cognoms coincidien amb les acusades dels segles XV i XVI. "L'estiu del 2009 vaig anar a la vall Fosca i una de les entrevistades, la Mercè, em va parlar de la dona de la casa Rugall de Mont-ros que havia mort durant la primera meitat del segle XX. La Mercè em va dir que sempre s'havia dit que la Rugall era bruixa i que la gent anava a veure-la perquè sabia curar. També em va dir que li deien que no es deixés tocar per la Rugall, perquè si la tocava estaria ben fotuda", recorda Castell. Quatre-cents anys abans, entre el 1528 i el 1577, hi va haver tres judicis a Mont-ros. Una de les acusades era una dona de la casa Rugall, Margarida Rugall. Castell creu que segurament va ser penjada –falta el document final de la sentència– però el dictamen del tribunal apuntava "mort natural", per tant, va ser executada a la forca. "La pervivència de la fama de bruixeria associada a determinades cases apareix com un fenomen de llarga durada, que s'hauria mantingut vigent en algunes comunitats rurals de l'àrea pirinenca fins fa escassament un segle", conclou Castell. Sovint, detalla Castell, no només es tracta de rondalles al voltant de la bruixeria: "Inclouen experiències en primera i segona persona relatives a la intervenció de determinades dones en la mort de bestiar, la malaltia d'infants i la meteorologia de la zona", diu Castell. Moltes d'aquestes dones -amb els mateixos cognoms que les seves predecessores jutjades segles abans- també són descrites com a coneixedores de remeis curatius. La fama de bruixa, alimentada pels veïns, s'arrossega durant moltes generacions i sobreviu a guerres, revolucions, i canvis de segle.

Documents de judicis

Vicent Ferrer: "Que no us falti mai la llenya!"

Les diferents comunitats esperaven l'arribada dels predicadors, que pregonaven la caça i condemna de bruixes, amb ànsia. "Eren autèntics ídols, fins i tot havien de col·locar barreres perquè la gent no se'ls llancés a sobre", diu Castell. "Eren els Justin Bieber de l'època. El públic fins i tot a vegades entrava en trànsit", afegeix amb un somriure. Un dels predicadors amb més èxit de l'època va ser el dominic valencià Vicent Ferrer (1350-1419), que va exercir el seu apostolat per la Provença, la Llombardia i el Piemont, Catalunya, València, Múrcia, el Llenguadoc i la Bretanya. En aquesta llarga gira feia servir el català vulgar i fins i tot l'humor. Alertava que era millor deixar morir els fills que acudir a una fetillera perquè els guarís i avisava de l'arribada imminent d'un anticrist diabòlic. Es conserva un dels primers sermons que va fer durant la Quaresma del 1404 a Friburg: "Quan arribi l'anticrist, Llucifer i tots els diables el serviran, els que el segueixin li faran reverència i homenatge com un rei. Els dimonis prendran formes humanes transformant-se en íncubs i súcubs, i faran creure als homes que posseeixen dones belles". Reclamava una acció decidida per eliminar els malignes i animava a delatar i executar públicament per donar exemple. "Sovint deia al públic que no els faltés mai la llenya per cremar les bruixes", diu Castell.

Sílvia Marimon
Barcelona
Diari 'Ara'
Cultura
24/01/2016

https://www.ara.cat/cultura/catalunya-bressol-caca-bruixes-europa_1_1049641.html